

DESPRE COMUNICARE ȘI PUTERE ÎN EPOCA POSTMODERNĂ

La data de 31 ianuarie 2006 la Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale al Academiei Române, în cadrul conferințelor lunare organizate de Institut, cerc. șt. Henrieta Șerban a vorbit despre *Relația postmodernă dintre comunicare și putere*. Autoarea pornește de la ideea că în relația dintre comunicare și putere cele mai interesante manifestări sunt cele politice, care dau naștere diferitelor discursuri: liberal, feminist sau ecologist, ridicându-se întrebarea dacă între aceste discursuri există vreunul dominant și, dacă acesta există, în ce măsură este corect să spunem că discursul liberal deține hegemonia. Apoi, este formulată o interogație în legătură cu relația între modernism și postmodernism referitor chiar la acest discurs liberal: „Avem de-a face cu un discurs liberal al postmodernismului, diferind sau coincizând cu cel liberal postmodern și care are (în ce măsură?) un rol hegemonic?“ Din ansamblul de informații, raționamente, concluzii ce se desprind din comunicarea pe care o prezintăm — și care, așa cum a remarcat cerc. șt. I. Ion Goian, a ridicat o multitudine de probleme, ne vom limita la a surprinde câteva aspecte legate de discursul liberal în postmodernitate.

Pentru a analiza discursul liberal din perspectiva filosofiei comunicării, autoarea face câteva precizări: 1. existența mai multor tipuri de discursuri politice chiar în rândul discursurilor liberale; distincția între discursurile politice liberale și manifestările discursivee cu valențe politice liberale; precizarea că domeniile sociale și cele ale politicului nu mai pot fi „investigate ca sfere închise strict delimitate“, precizarea necesității interdisciplinarității științifice; stabilirea ca referențial a constructului teoretic „discurs liberal“, pe care autoarea îl explică prin prezentarea principalelor sale trăsături; 2. dimensiunea ideologică a discursului liberal, fie benefică, „de îmbrățișare și apărare a unor poziții politice clare necesare dialogului politic între diverse structuri, instituții și actori politici“, fie nocivă, prin transformarea discursului liberal în „instrument propagandistic și de indoctrinare“, ca în cazul democrației românești în care discursul asupra pieței libere pare a avea un efect de indoctrinare ce „ar marca în mare măsură și întru rigidizare limbajul natural de exprimare a discursurilor societății“; 3. clasificarea discursului liberal în direct și mediat; 4. clasificarea discursului liberal în discurs al guvernațiilor și discurs al guvernărilor, precum și clasificarea discursului liberal în funcție de axa orizontală social-politică a relațiilor dintre guvernați și guvernări.

„Discursul liberal“ constituie pentru H. Șerban acel punct de reper teoretic necesar pentru a evalua relația complexă dintre discursul politic și democrație. În contextul existenței mai multor tipuri de discurs politic ce întrețin o relație de concurență, complementaritate etc. discursul politic liberal rezultă „din aspectele legate de locul și rolul informației politice“, din „stilul abordat“, din „studiu conținutului și al mecanismului logic“, din „developarea“ fundamentelor sale filosofice moderne... sau postmoderne“. Astfel, din perspectiva relației dintre discursul politic și democrație, autoarea afirată aspectul care ține de schimbul de informații între guvernați și guvernări, schimb ce în cazul discursului liberal democratic este mai întâi „un factor de integrare socială și politică“, și mai apoi având o anumită componentă coercitivă. În legătură cu funcția comunicării în sistemele politice, autoarea face referire spre exemplu la abordarea lui Almond și Coleman, pentru care comunicarea liberă și obiectivă este o „garanție pentru regimul democratic liberal“. H. Șerban discută posibilitatea ca discursul liberal să apară pe fondul anumitor caracteristici ale sistemelor politice care generează funcții de comunicare politică specifice, adică imprimând „stiluri particulare de comunicare politică“.

Un alt punct atins în contextul discuției despre relația postmodernă și comunicare este cel al mecanismelor de excludere: „Discursul liberal se supune, de asemenea, mecanismelor de excludere și de selecție valabile pentru orice discurs politic“, afirmă H. Șerban făcând trimitere la M. Foucault. Autoarea se oprește și asupra acelor „sisteme de control interne discursului“, printre care spre exemplu *comentariul*: „Acesta întărăște ...statutul textului comentat... dar pe de altă parte... articulează în sfârșit ceea ce textul articula prin tăcere“. Tot la Foucault se face trimitere și atunci când este vorba de „instaurarea ritualică a discursului“, de legătura socială pe care o poate genera un discurs între indivizi și între indivizi și grupul lor, care se diferențiază de un altul, autoarea exemplificând cu „mândria de a fi liberal într-o societate democratică“.

Fără a putea surprinde toate comentariile, conexiunile, nuanțele pe care le explică autoarea analizând discursul liberal democratic în postmodernitate și felul în care se raportează acesta la putere, semnalăm câteva trăsături ale discursului liberal: stiluri și conținuturi „manifeste sau latente, specifice sau difuze, particulare ori generale, neutre sau afective“; mecanisme logice ce prelucrează un vocabular specific cu precizarea că aceste mecanisme se regăsesc în toate discursurile politice sub forma mecanismelor ideologice; discursul liberal transmite un volum mare de informație politică; recepționarea discursului liberal crește odată cu dezvoltarea și răspândirea culturii democratice și liberale. H. Șerban se oprește și asupra discursurilor globalizării — prin care înțelege discursul neo-liberal ce tinde să creeze o lume unipolară nu numai politic, ci și economic —, și glocalizării — care apare ca o reacție și valorizează particularismele culturale, în ideea de a influența unilateralismul generat de globalizare. Apoi, autoarea face o analiză a discursului liberal raportat la cel democratic. Iată una din direcțiile semnalate: „Discursul liberal este mult mai specific în raport cu cel general democratic“, el „*«apartine»*“, prin contrast, fără îndoială unei elite liberale a guvernațiilor și guvernăților, posibil mult mai bine reprezentată în rândurile guvernăților decât în ale celor guvernați“. O altă direcție este cea care duce la stabilirea a două categorii în aprecierea discursurilor liberale, autoarea făcând trimitere la R. Rorty: discursurile liberale clasice, „metafizice“, ce accentuează dimensiunea raționalistă, metafizică, și discursurile liberale „ironiste“, ce nu constituie „cunoașterea“ obiectivă în legătură cu care să se poată folosi noțiuni precum „esență reală“, „realitate“, ci folosesc metafore ca „mediu personal, subiectiv sau ambiguu“, ce fac apel la sugestie pentru a reda, „cu mai multă acuratețe“, realitatea. Pentru a ilustra puterea metaforei de a sugera realitatea mai bine decât prin recursul la obiectivitate, H. Șerban prezintă diferența dintre o categorie a metaforelor inclusive/ale stabilității, ce caracterizează discursul democratic (liberal) și o alta, a metaforelor exclusive/ale instabilității, pe care le regăsim în discursul nedemocratic ale dreptei, ca discurs al „urii“. Discursul de tip democratic este un discurs inclusiv și ironist.

Discuțiile ce au urmat au conturat necesitatea de a dezvolta analiza despre discursul liberal contemporan, precum și despre modul în care gândirea postmodernă se poate aplica în spațiul politic românesc — spațiu românesc care este mai degrabă pre-modern, în sensul că este dominat de structurile de rudenie. Bogdan Popescu, cerc. st. al ISPRI, aduce în discuție problema unei suprapunerii între discursul liberal și discursul democratic, suprapunere de care H. Șerban se delimitizează, precizând că înțelege relația dintre cele două tipuri de discurs în sensul existenței atât a unor zone de suprapunere, cât și a unor de diferențiere, după cum rezultă din întreaga construcție argumentativă a comunicării prezentate. Cerc. st. I Ion Goian sugerează că ideea proprietății în liberalism este de dezvoltat în continuare, deoarece proprietatea generează, induce diferențe între indivizi. O altă intervenție a dl. Goian este legată de ideea că miza discursurilor postmoderne este de a legitima unele discursuri în defavoarea altora, ca în cazul delegitimării discursului social-democrației. Răspunzând întrebării formulate de către cerc. st. I Aristide Cioabă referitoare la relația dintre ideologia liberală postmodernă și sistemul de putere instituit, Henrieta Șerban afirmă că scopul comunicării politice este de a inspira și a influența atitudinile și acțiunile politice. Ca o concluzie, dl. Cioabă precizează că postmodernitatea legitimează democrația ca singurul sistem politic.

Ruxandra Luca

ÎMPOTRIVA LUI MAX WEBER

La sfârșitul lunii martie a.c., dl. Cristi Pantelimon, cercetător științific și profesor de științe politice, a susținut în cadrul Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale conferința cu titlul *Observații critice asupra ideilor weberiene despre geneza capitalismului modern*.

Inspirat de o observație a profesorului Ilie Bădescu, care, parafrându-l pe Max Weber, argumentează ideea potrivit căreia capitaliștii protestanți din zorii epocii moderne erau „călugări în lume”, conferențiarul, la rândul său, a încercat o privire critică asupra întregii economii moderne dinspre ... Părinții Bisericii creștine. Ca atare, eseul marelui sociolog german *Etica protestantă și spiritul capitalismului* este extras din cadrul conceptual al sociologiei economice moderne în care a fost elaborat și este situat, pentru a fi criticat, într-o altă perspectivă, insolită, și anume una pe care conferențiarul o numește „sociologie creștină” (ortodoxă) ori chiar „teologie economică”, ostilă în principiu capitalismului și spiritului modern, în general.

Această perspectivă este conturată deja de ideile primilor Părinți ai Bisericii creștine despre activitatea economică și despre relația acesteia cu „forțele sufletești ale omului”, ca și cu „problema măntuirii sufletului”. În particular, este vorba despre „ideile economice” a doi teologi ai primelor secole creștine, Ioan Casian și Vasile cel Mare, deși aceste idei au cunoscut o răspândire destul de largă în cadrul Bisericii, atât înainte de Marea Schismă, cât și după aceea, până la Reformă. Propriu-zis, nici Reforma nu a alterat acest spirit „anticapitalist” al teologiei creștine, iar lucrul acesta este evident cel puțin în cazul lui Martin Luther, a observat conferențiarul.

De fapt, toți teologii primelor secole creștine s-au interesat de sensul activităților economice ale oamenilor, iar judecările lor sunt cu atât mai semnificative cu cât păstrează în ele ceva din spiritul antichității și din perspectiva sa asupra economiei. „Totul însă într-o nouă dimensiune, teologică, deci îmbogățită cu dimensiunea sacrului și a dumnezeirii”, a spus conferențiarul.

„Toate meserile”, spunea Ioan Casian în *Convorbirile duhovnicești*, „își au un scop, adică un plan și un tel, un punct final, către care privind cel ce se îndeletnicește cu oricare din acestea trebuie să depună toate eforturile, să se expună cu bunăvoiță și plăcere la toate primejdiiile și neajunsurile ca să ajungă la acel punct final”. Tot astfel, „viața monahală își are un scop propriu, un tel al său, pentru atingerea căruia nu numai că răbdăm ușor toate muncile, dar chiar le îndeplinim cu plăcere, tel pentru care posturile nu ne descurajează, ceasurile de priveghere nu ne obosesc, meditația continuă și citirea cărților sfinte ne desfătează, iar munca neincetată, îmbrăcămintea sărăcăcioasă și lipsurile, frica de această foarte întinsă pustietate nu ne dezarmează”.

Conferențiarul a atras atenția audienței asupra acestor pasaje pentru că ele vorbesc despre un anumit tip de asceză lumească, care intră în compunerea oricărei activități economice. Agricultorul, bunăoară, prin asprimea îndeletnicirii sale, practică un fel de asceză lumească, dar aceasta „nu are calificare maximă, pentru că scopul său nu este ascea ca atare, nici unirea cu Dumnezeu, ci recoltele bogate. Așadar, cu toată «mortificarea» sa (relativă), agricultorul rămâne, ca agricultor, în afara dimensiunii sacre propriu-zise”.

În general, activitatea economică obișnuită nu are în sine caracter religios, a admis conferențiarul. Căci scopul său este obținerea unor bunuri materiale ori a banilor, iar nu măntuirea sufletului. Dacă în *ethos-ul protestant* timpuriu de care vorbea Max Weber aceste două elemente — banii și salvarea sufletului — au fost corelate (aceasta reprezentând „primejdia protestantismului” întrucât leagă măntuirea sufletului de *această lume*), potrivit doctrinelor vechi ale primilor Părinți creștini activitatea economică obișnuită nu poate avea un caracter ascetic autentic. Propriu-zis, numai activitatea monahală poate avea acest caracter, întrucât năzuiește la „împărăția cerurilor”. „Viața monahală și numai ea poate fi denumită asceză”. Ascea agricultorilor, a comercianților, a industriașilor etc., atâtă câtă este, este „închinată” unor scopuri cu totul lumești. „În realitate, ascea lor este falsă, căci scopul final nu ține de dimensiunea sacră, ci de cea lumească.” De aceea, ascea de care a vorbit Max Weber nu are putere religioasă — cea mai bună dovdă în acest sens

fiind epuizarea ei relativ rapidă —, protestantismul de azi reprezentând aria cea mai puțin ascetică dintre toate celealte arii de civilizație, fiind în orice caz mai opulentă decât cea catolică sau ortodoxă!, a încheiat conferențiarul pledoaria sa pentru o viață ascetică, conformă preceptelor celor mai severe ale eticii creștine ortodoxe.

În sfârșit, chestionat de un auditor (dr. Ion Goian) în legătură cu tipul de capitalism pe care îl preconizează pentru societatea românească actuală, conferențiarul, prompt, a tentat două răspunsuri posibile: „capitalismul ortodox“ sau „corporatismul“, pe care l-a teoretizat și Mihail Manoilescu în perioada interbelică.

Cristian Ioan Popa